

РОЗДІЛ I

Теоретичні положення соціологічних розвідок

УДК 316.334.55

*Людмила Афанасьєва,
Альона Кузнєцова*

Інтеркультурна модель як інноваційний чинник розвитку міжкультурної інтеграції міста

У статті йдеться про те, що Рада Європи разом із групою пілотних міст запустила амбітну ініціативу щодо розвитку підходу до інтеграції різних спільнот, що стосується дефіциту згуртованості, та пропонує новий шлях – програму «Інтеркультурні міста». У ході дослідження виявлено, що міста можуть отримати величезну користь із різноманітних навичок, підприємництва й креативності, пов'язаних із розмаїттям, тим самим полегшуючи міжкультурну взаємодію та співтворчість. Особливу увагу приділено розробці інтеркультурної моделі полікультурного міста як успішного чинника міжкультурної інтеграції його соціокультурного простору.

Ключові слова: поліетнічне місто, інтеркультурне місто, індекс інтеркультурності, соціокультурний простір міста.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сьогодні ми більше не можемо дозволити собі ставитися до культурного розмаїття зі зневагою або ігнорувати його. На наш погляд, управління розмаїттям має стати однією з ключових функцій органів державної влади не тільки тому, що соціальна ізоляція, ксенофобія й злочини на ґрунті ненависті є неприйнятними порушеннями прав людини та людської гідності, але й тому, що в умовах зростаючої конкуренції у світовій економіці використання всіх наявних талантів відіграє вирішальну роль. В основі цього підходу повинно перебувати поняття переваги розмаїття. Що це означає? Різноманітність – це не загроза, а перевага для спільнот за умов компетентного керівництва. Охоплення розмаїттям – це не спосіб міського брендингу, а філософія управління й визначення політики. Міським установам і чиновникам потрібен певний рівень компетентності (етнокультурної), щоб бути в змозі впоратись із серйозними змінами та конфліктами, пов'язаними з різноманітністю [2].

Оскільки дві третини населення України проживає в містах, то саме в міському середовищі найбільш повно подано всю палітру соціальних проблем і суперечностей. Отже, йдеться про соціокультурний простір поліетнічного міста.

Міський простір несе в собі всі проблеми, протиріччя й можливості, із якими стикається та які відкриває для себе у ХХ ст. людство в цілому й окремі нації. Сучасне місто являє собою динамічне середовище, яке здатне змінюватися залежно від факторної обумовленості як зовнішнього, так і внутрішнього характеру. Тому процеси, що відбуваються в міському середовищі та завдяки яким формуються уявлення про те чи інше місто, викликають значний дослідницький інтерес.

Це означає, що місто має запитати себе: «Якщо наша мета полягає в тому, щоб створити суспільство, у якому панували б не лише свобода, рівність і гармонія, а й було б місце ефективній взаємодії та співробітництву між культурами, що нам потрібно додати й що зробити по-іншому?», зокрема: «Які лідери (політичні та муніципальні) і які громадяни будуть потрібні для цього? Які нові інститути, системи та інфраструктури варто буде задіяти під цей проект?» Прикладом того, де

різноманітність є нормою й можливістю для всіх громадян на творче самовираження, вважаємо модель міжкультурного (інтеркультурного) міста.

Згідно із соціальною теорією інтеркультурні контакти сприяють довірі та солідарності. Просторова сегрегація різноманітності перешкоджає перетинанню культур та об'єднанню капіталу. Проблема полягає в тому, щоб знайти спосіб узаконити такі форми управління, які дають більше повноважень громадянам без загрози для демократії й основних прав і свобод [2]. Полікультурне місто виступає найбільш актуальним «майданчиком» для дослідження та перевірки нових форм об'єднаної й відкритої демократії.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Основа дослідження феномену міжкультурного міста – новий підхід, який ґрунтується на синтезі інтеркультурної комунікації, що заклало основу «просторово зорієнтованої» галузі соціології – соціології міста (Е. Богардуса, Е. Берджеса, М. Вебера, Л. Вірта, Г. Гофстеда, Дж. Джекобса, Г. Зіммеля, К. Казміра, К. Клакхона, Л. Мамфорда, Я. Морена, Р. Парка, Ф. Стродбека, Е. Стюарта, Дж. Трагера, Ф. Тромпенаарса, Р. Флоріди, Е. Холла); теорій і практик західних напрацювань зарубіжних дослідників функціонального потенціалу європейських дослідників (А. Манс, Д. де Торресак, Д. Шанто, Є. Надью, К. Хованова-Рубикондо, Д. Пінеллі, Р. Вілсон, І. Гідікова, К. Фредетт, П. Бонніель, Ф. Вуд та ін.), які заклали основні принципи програми «Інтеркультурні міста» й знайшли відображення в «Білій книзі Ради Європи з міжкультурного діалогу “Жити разом, як рівні в гідності” (White Paper on Intercultural Dialogue “Living Together as Equals in Dignity”», «Підсумки Європейського року міжкультурного діалогу» (European Year on Intercultural Dialogue), «Міжкультурні міста: до моделі міжкультурної інтеграції» (Intercultural Cities: towards a model for intercultural integration), «Міжкультурні міста 2008–2009: підсумковий звіт» (Intercultural Cities 2008-9: Final Report); вітчизняних ідей В. Андрущенко, О. Балакіревої, В. Беха, Є. Головахи, Л. Дробижевої, В. Євтуха, С. Катаєва, І. Кононова, Н. Паніної, Б. Слющинського, М. Соболевської, Ю. Сороки, Л. Сокурнянської, Л. Хижняк, М. Цюрупи, Г. Фесенко, М. Шульги та практичних напрацювань науковців й експертів культурної політики, безпосередніх учасників української мережі міжкультурних міст (Л. Афанасьєва, О. Буценко, І. Букреєва, Л. Глинська, Т. Гнатів, А. Орлов, Н. Першина, І. Френкель, С. Ільїних, М. Романюк, Л. Євтушенко, О. Шулика та ін.).

Мета дослідження – визначення ролі феномену інтеркультурного міста як інноваційного чинника у формуванні міжкультурної інтеграції й управлінні розмаїттям як ресурсом та перевагою для громади за умови компетентного керівництва. У статті передбачено розв'язання таких **завдань**: виявити сучасні європейські підходи щодо розробки моделі інтеркультурного міста; проаналізувати критерії оцінювання та переваги міжкультурної стратегії міста.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів. На думку експерта та аналітика Ради Європи, керівника проекту «Комунікація заради інтеграції» Ксенії Хованової-Рубикондо, «інтеркультурне місто – це спільнота, у якій культурне розмаїття вважається цінною якістю та в якій превалюють принципи взаєморозуміння, взаємної поваги й рівності. Соціальна структура та щоденна взаємодія її громади – представників різних культурних груп – визначаються взаємністю, справедливістю, повагою, прийнятністю, розумінням, свободою, розмаїттям і мирним життям. Інтеркультурне місто дотримується інклюзивної політики, зосереджуючись на міжкультурних зв'язках, відносинах та побудові взаємодії, взаємним розподілом, повагою й взаємним навчанням (вчатьс я один в одного)» [2, с. 132].

Концепція «Інтеркультурні міста» починається в проведеному міжнародною організацією Comedia дослідженні, що містить аналіз відносин між змінами в житті міста та культурним розмаїттям. Пропонується нова концептуальна основа для управління різноманітністю в міських умовах. Програма прагнула розширити й поглибити параметри обговорення цих питань через їх переведення із заголовків новин у реальність – туди, де люди живуть спільно та створюють свої міста на основі щоденної взаємодії. Слід зазначити, що її розробники запропонували й практичні політичні кроки та методи, які могли б бути прийняті й успішно використані містами в різних країнах. Міжкультурний інтеграційний підхід спирається на документи Ради Європи та стандарти у сфері культурного розмаїття й захисту міноритарних культур, міжкультурної компетенції, багатомовності, міжкультурної освіти, боротьби з расизмом і ксенофобією, запобіганням ненависті,

ролі ЗМІ в розвитку культури толерантності, взаємодії мігрантів та приймаючих суспільств і міжкультурної компетенції соціальних послуг.

Одинадцять пілотних міст з одинадцяти країн (Ліон, Люблін, Іжевськ, Нойшатель, Берлін-Нойкельн, Суботіца, Тільбург, Реджіо Емілія, Патрас, Осло, Мелітополь), які брали участь у програмі з метою тестування й подальшого розвитку аналітичних та політичних інструментів, збагатили концепцію міжкультурного міста такими поняттями, як «міжкультурні лінзи», «моделі управління для міжкультурного розвитку», «стратегія міжкультурного міста», «індикатори міжкультурного міста». Ці міста відібрані за стійку прихильність міського керівництва до співпраці з розмаїттям, наявність надійної мережі громадських організацій, зацікавленість у цьому питанні міських службовців і місцевих ЗМІ. Поряд із містами Великобританії, Німеччини, Італії, Швейцарії, Норвегії, Голландії, Польщі, Сербії, Росії, Греції, Франції було єдине українське місто, яке є учасником програми Ради Європи «Інтеркультурні міста» – місто Мелітополь Запорізької області [1, с. 37–42].

Дев'ять інших міст – Боткірка (Швеція), Копенгаген (Данія), Женева (Швейцарія), Дублін (Ірландія), Лісабон (Португалія), Лімасол (Кіпр), Лондон-Льюїшем (Великобританія), Печ (Угорщина), Сан-Себастьян (Іспанія) – приєдналися до програми у 2011 р., щоб скористатися досвідом попередників та експертною підтримкою для розробки своєї власної міжкультурної політики. Наразі в Європі створено п'ять національних мереж (в Італії, Іспанії, Україні, Норвегії й Португалії), вони збільшують охоплення та дію програми. Мехіко й Монреаль також є членами. Міста в США, Кореї та Японії виявляють жвавий інтерес до міжкультурного інтеграційного підходу.

Задум концепції «Інтеркультурні міста» полягав у тому, щоб об'єднати зусилля політиків, державних службовців, представників бізнесу й фахівців різних професій, груп громадян і навіть ЗМІ заради досягнення однієї спільної мети, а саме: створення міста, яке всіх об'єднує, пишається своєю різноманітністю та всіляко зміцнюється.

Ще одним ключовим аспектом підходу «Інтеркультурні міста» є те, що таке місто прагне мати справу з корінними причинами нерівності, дискримінації та відсутності згуртованості – природною тенденцією «інгруп» («in-groups»), об'єднаних на основі етнічних чи культурних критеріїв, щоб забезпечити корисливість для членів своєї групи за рахунок інших груп. Інтеркультуралізм являє собою спробу розробити політику й створити інститути, які б мінімізували консолідацію етнічно закритих «інгруп».

У міжкультурних містах населення характеризується великою різноманітністю: у них живуть люди різного походження та різних національностей, говорять різними мовами, а можуть різнитися й за релігійними поглядами або віруванням і переконаннями. Більшість городян уважають різноманітність, швидше, перевагою, ніж проблемою, та приймають як даність той факт, що всі культури схильні до змін, вступаючи між собою у взаємодію на громадській ниві. Міські чиновники публічно заявляють про свою повагу до розмаїття й плюралістичної ідентичності міста.

Така стратегія ґрунтується на видах діяльності, де існують позитивні взаємозв'язки, однак при цьому не ігноруються або не уникають і міжкультурних конфліктів. Конфлікт розглядається як явище неминуче, явище в змішаному соціумі, але при належному управлінні можна прийти до консенсусу й розв'язати проблему [2, с. 132].

Програма «Інтеркультурні міста» пропонує набір інструментів для підтримки процесу розробки стратегії, її реалізації та оцінки: великі міські профілі, сотні конкретних прикладів, практичне керівництво для застосування міської моделі інтеркультурності інтеграції «Міжкультурне місто: крок за кроком» і тематичні статті про міжкультурний підхід у певних областях політики. Ці інструменти сприяють структурованому підходу до стратегічного контролю, участі громадян у розвитку стратегії й пропонують сотні хороших прикладів із практики, а також рекомендації для участі громадян у процесі розробки стратегії [2].

Підготовка міжкультурної стратегії міста починається з культурного мапування. Спочатку, майже напевно, відсутня офіційна інформація про характер та якість міжкультурних відносин. Водночас за короткий час міста можуть здобути багато неофіційних даних у місцевих громадах, неурядових організаціях, у тих, хто працює з певними спільнотами, фахівців, які надають послуги різним групам, зокрема в працівників управління культури, соціального забезпечення, житлово-комунального господарства й освіти. Крім того, інформацію можна отримати від міських службовців, котрі представляють національні меншини. Доцільним є також застосування методу «експрес-оцінки», коли

опитують ключових експертів, зацікавлених сторін і тих, хто працює зі спільнотами, а потім збирають їх разом для створення мапи наявних проблем міста. Міжкультурне мапування може бути корисним для оцінки не лише поточної ситуації та реальних, але й майбутніх міжкультурних проблем, потреб.

Життєво важливим для розробки міжкультурної стратегії міста є базове бачення цінностей, які не можуть належати виключно міській владі, а повинні бути колективними – спільно створеними й підтримуваними різними людьми, організаціями, групами та спільнотами міста. Для цього представникам політичної сфери, виконавчої влади й громадянського суспільства потрібно зібратися разом для вироблення бачення майбутнього за новою та особливою методикою – через міжкультурні лінзи. Зазначимо, що існує багато способів формування ефективного бачення й роботи як у групах та організаціях, так і з різними групами та організаціями. Для міст може виявитися корисним запрошення консультантів для організації цього процесу.

Після анкетного опитування та мапування різних сфер інтересів, вирішальним елементом у міжкультурному управлінні буде оцінка того, що потрібно зробити або змінити владі в будь-якій галузі, якщо вона хоче досягти своєї мети. Ця оцінка може лягти в основу політики захисту або лобювання тих змін, які дають змогу міській владі досягти своєї мети, а для цього вони повинні проводити моніторинг та оцінку для аналізу того, як реалізуються міжкультурна стратегія міста, компоненти проектів і засвоюються уроки. Це має бути постійний процес, а не результат якоїсь події, щоб використовувати отримані «позначки» для покращення, у разі потреби, підходів і проектів у ході їх реалізації. Такі знання слід поширювати не лише в системі міста, а й між міжкультурними містами програми в цілому. Тому, виробивши міжкультурну стратегію, учасники програми прагнуть шукати рішення, які вимагають найменшої кількості енергії й ресурсів для досягнення максимальних результатів, за допомогою впливу на суть питання та приведення в дію ключових важелів – як у випадку поштовху, що призводить до падіння фішок доміно. Але перш ніж визначити структуру ланцюжка доміно й важелі, які потрібно привести в дію, важливо поспостерігати, вислухати, проаналізувати першопричини проблем, замість того, щоб переходити від одного швидкого рішення до іншого [3, с. 161].

Ще одним інструментом виявлення інтеркультурності є індекс «Інтеркультурні міста», який розроблений на основі елементів міжкультурного підходу до інтеграції. Мета індексування полягає у відстеженні роботи міст у сфері інтеркультурності інтеграції. Результати індексування, отримані на основі фактичних даних, дають уявлення про вплив, результати політики та вкладених ресурсів. На сьогодні 55 міст у світі оцінено за допомогою індексу програми «Інтеркультурні міста». Управлінці цих міст отримали конкретні стратегічні поради й рекомендації з розвитку областей політики, особливо там, де додаткові покращення просто необхідні з погляду інтеркультурності [2]. Отже, міжкультурна інтеграція – це цілісна, перехресна політика, спільний підхід, відкритий для широкої участі фахівців і громадян. Цей підхід реалізується через розробку комплексних інтеркультурних міських стратегій; 24 міста вже розробили інтеркультурні стратегії, включаючи столиці, такі як Копенгаген, Осло й Мехіко.

Саме тому сьогодні, передаючи власний і переймаючи досвід інших європейських інтеркультурних міст, Мелітополь як перше інтеркультурне місто української мережі активно включилось у розробку інтеркультурної моделі та Плану міжкультурної інтеграції міста на 2015–2020 рр., що є однією з перших подібних ініціатив в Україні й пропонує як його структурний елемент дворічний «Поточний план міжкультурної інтеграції», розрахований на втілення впродовж 2015–2016 рр. [4]. Основна мета пропонованого Плану – працювати разом заради подальшого розвитку міжкультурного Мелітополя як міста-лідера мережі інтеркультурних міст в Україні, створюючи умови та нові можливості для динамічного, інклюзивного й по-справжньому міжкультурного суспільства за участі всіх жителів міста, незалежно від їх етнічного походження, віросповідання, віку, статі, освіти.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, практичний досвід мережі інтеркультурних міст указує на те, що сильними стають виключно саме ті інтеркультурні міста, які успішно заохочують громадян, котрі походять із різних міст, до виявлення їх інноваційного потенціалу й здатності використовувати ресурси, уміння та творчість їхнього населення для підвищення привабливості міста й залучення нових інвестицій і можливості працевлаштування.

У процесі реалізації багатьох аспектів міжкультурної політики стає очевидним, що такі заходи, як указані в програмі «Інтеркультурне місто: крок за кроком: практичне керівництво для застосування в міській моделі міжкультурної інтеграції», сприяють взаємодіючому та всебічному розмаїттю місцевих спільнот і передбачають, зокрема, зміцнення громадського дискурсу, що підкреслює спільні цінності й

прагнення до побудови плюралістичної та різноманітної міської ідентичності; політику, установи й послуги, адаптовані до різноманітних громадян, міжкультурну компетенцію місцевих чиновників і мешканців міста та їх активну участь у місцевому управлінні.

Отже, міжкультурний простір можливостей, який створюється в інтеркультурних містах завдяки новій стратегії, сприяє впровадженню нових форм ефективного управління на місцевому рівні, об'єднанню зусиль різних секторів, мобілізації внутрішніх ресурсів і досягненню результатів, які впливають на покращення якості життя городян, трансформації взаємин між культурними спільнотами й формування міської політики.

Джерела та література

1. Гідікова І. Мережі інтеркультурних міст. Міжнародний навчальний курс «Біла книга Ради Європи з міжкультурного діалогу»/ І. Гідікова. – Київ ; Вінниця : Рада Європи, Міністерство культури України, Центр розвитку «Демократія через культуру», 2012. – С. 37–42.
2. Межкультурный город: шаг за шагом. Практическое руководство для применения городского модели межкультурной интеграции. – Страсбург : Совет Европы, 2013. – 132 с.
3. Межкультурные города: к модели межкультурной интеграции (результаты совместной программы Совета Европы и Европейской комиссии «Межкультурные города»). – Страсбург : Совет Европы ; Киев : ТОВ «Мастер книг», 2012. –161 с.
4. Робота культурно-дозвілевих установ та культурне мапування очима мелітопольців. Результати соціологічного дослідження // Лабораторія соціологічних досліджень МДПУ. – Мелітополь, 2012. – 21 с.

References

1. Hidikova, I. (2012), “*Intercultural Cities Networks. International training course «White Book of the Council of Europe on Intercultural Dialogue»*”, Kyiv-Vinnitsia-Kyiv : Council of Europe, the Ministry of Culture of Ukraine, the Development Centre «Democracy through Culture», Pp. 37–42.
2. “*Intercultural city: step by step. A practical guide for the use of the urban model of intercultural integration*”, (2013), Strasbourg, Council of Europe, 132 p.
3. “*Intercultural Cities: Towards a model of intercultural integration (results of the joint program of the Council of Europe and the European Commission «Intercultural cities»*)”, the Council of Europe : «Master Book», Kiev, 161 p.
4. “*The work of leisure establishments and cultural mapping by eyes of the residents of Melitopol. The results of sociological research*”, (2012) Laboratory of Sociological Research MSPU, Melitopol, 21 p.

Афанасьева Людмила, Кузнецова Алена. Интеркультурная модель как инновационный фактор развития межкультурной интеграции города. В статье речь идет о том, что Совет Европы вместе с группой пилотных городов запустил амбициозную инициативу по развитию подхода об интеграции различных сообществ, касающуюся дефицита сплоченности и предлагающую новый путь – программу «Интеркультурные города». В ходе исследования установлено, что города могут извлечь огромную пользу из разнообразных навыков, предпринимательства и креативности, связанных с разнообразием, тем самым облегчая интеркультурное взаимодействие и сотворчество. Особое внимание акцентировано на разработке интеркультурной модели поликультурного города как успешного фактора межкультурной интеграции его социокультурного пространства.

Ключевые слова: полиэтничный город, интеркультурный город, индекс интеркультурности, социокультурное пространство города.

Afanas'eva Lyudmila, Kuznetsova Alona. Intercultural Model as an Innovative Factor in the Development of Intercultural Integration of the City. One of the most important human need – a need for belonging and identity of the community, regardless of language, origin, religion and other differences.

In practice, this means recognizing the importance of different cultures and their right to participate in the creation of a common identity, which is defined by diversity, pluralism and respect for human rights and fundamental freedoms. In the article, the authors draw attention to the fact that to be successful, intercultural integration model must operate at a strategic level. Currently, more than 60 cities all over Europe used this model (members of the European and national networks), including Ukraine, as well as Mexico City, Montreal, city of Japan and South Korea. The model considers the integration is not as dealing with the needs of people who need help to act accordingly, but as a process in which social and economic institutions able to determine and increase the use of the skills and talents of all and give everyone the opportunity to become productive members of society.

Key words: multi-ethnic city, Intercultural city, the index intercultural, socio-cultural space of the city.

Статтю отримано 26.04.2015 р.